

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

[૨૦૧૫] ૨ એસ.સી.આર. ૩૪૧

મેસર્સ કન્સ્ટ્રક્શન એન્ડ ડિઝાઇન સર્વિસીસ

વિરુદ્ધ

દિલ્લી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી

(સિવિલ અપીલ નંબરો ૧૪૪૦-૧૪૪૧/૨૦૧૫)

૦૪/૦૨/૨૦૧૫

[ટી. એસ. ઠાકુર અને આદર્શ કુમાર ગોયલ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટ, ૧૮૭૨ – કલમો ૭૩, ૭૪ – કરારનો ભંગ – વાસ્તવિક
ગુકસાનની ગેરહાજરીમાં દંડના સ્વરૂપમાં નિર્ધારિત લિક્વિડેટેડ ડેમેજસને મંજૂરી
આપવાની મર્યાદા – નિર્ધારિત સમયમાં જાહેર ઉપયોગિતાના કામ – ગટર
પમ્પિંગ સ્ટેશનનું નિર્માણ – કરવામાં અપીલકર્તાની નિષ્ફળતા – પ્રોજેક્ટના

અમલીકરણમાં વિલંબના કારણે સામાવાળા-ડીડીએ દ્વારા કરારની સમાપ્તિ -
દંડના હુકમ દ્વારા વળતરની વસૂલાત - સદર રકમની વસૂલાત માટેનો દાવો -
હાઈકોર્ટના સિંગલ જજ દ્વારા રદ કરવામાં આવ્યો, જોકે, ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા
સામાવાળાની તરફેણમાં હુકમનામું કરવામાં આવ્યું - રિવ્યુ પિટિશનનો નિકાલ
- અપીલમાં, કોર્ટે ઠેરવેલ કે: કલમ ૭૪ એ વાત પર ભાર મૂકે છે કે કરાર ભંગની
ફરિયાદ કરનાર પક્ષ વ્યાજબી વળતર મેળવવા માટે હકદાર છે, ભલે તેવા ભંગ
દ્વારા વાસ્તવિક નુકસાન સાબિત થયું હોય કે નહીં. જો કરારમાં નિર્દિષ્ટ વળતર
દંડના સ્વરૂપમાં હોય, તો સદર પક્ષ માત્ર થયેલા નુકસાન માટે વ્યાજબી વળતર
માટે હકદાર છે. જોકે, જો આવા ભંગ માટે કરારમાં નિર્દિષ્ટ વળતર એ નુકસાનનું
વાસ્તવિક પૂર્વ-અંદાજ હોય, તો વાસ્તવિક નુકસાન સાબિત કરવાની જરૂર નથી
- કોઈ નુકસાન થવાની સંભાવના નહોતી તે સાબિત કરવાનો બોજ ભંગ કરનાર
પક્ષ પર છે - આમ, એવું માની શકાય કે કામના અમલીકરણમાં વિલંબને કારણે
પર્યાવરણીય અધોગતિ અને મૂડી પરના વ્યાજનું નુકસાન થયું છે જેના માટે
સામાવાળા વ્યાજબી વળતર માટે હકદાર હતા. નુકસાનની ચોક્કસ રકમનો
પુરાવો શક્ય ન હોઈ શકે પરંતુ ભંગ કરનાર પક્ષ દ્વારા એવો કોઈ પુરાવો ન હોય કે
ભંગની ફરિયાદ કરનાર પક્ષને કોઈ નુકસાન થયું નથી, તો કોર્ટે આપેલ સંજોગોમાં
મંજૂર કરવા પાત્ર વળતરના પ્રમાણ અંગે અંદાજ પર આગળ વધવું પડે છે. કારણ
કે સામાવાળાએ ન તો કામ કરાવવા માટે ચૂકવવામાં આવેલી ઉચ્ચ રકમની
મર્યાદા દર્શાવી હતી કે ન તો અન્ય કોઈ ચોક્કસ સામગ્રી રજૂ કરી હતી,

સામાવાળાને વ્યાજબી વળતર તરીકે માંગવામાં આવેલી રકમની અડધી રકમ આપવામાં આવશે.

ઓઈલ એન્ડ નેચરલ ગેસ કોર્પોરેશન લિ. વિરુદ્ધ સોવ્ પાઈપ્સ લિ. ૨૦૦૩ (૩) એસ.સી.આર. ૬૯૧: (૨૦૦૩) ૫ એસ.સી.સી. ૭૦૫ – ૫૨ આધાર રાખવામાં આવેલ.

મેસર્સ અરોસન એન્ટરપ્રાઈઝિસ લિ. વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય ૧૯૯૯ (૨) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૬૨૧: (૧૯૯૯) ૯ એસ.સી.સી. ૪૪૯; ફતેહ ચંદ વિરુદ્ધ બાલ કિશન દાસ (૧૯૬૪) ૧ એસ.સી.આર. ૫૧૫; મૌલા બક્સ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા ૧૯૭૦ (૧) એસ.સી.આર. ૯૨૮: (૧૯૬૯) ૨ એસ.સી.સી. ૫૫૪; એમ.એલ. દેવેન્દ્ર સિંઘ વિરુદ્ધ સૈયદ ખ્વાજા ૧૯૭૪ (૧) એસ.સી.આર. ૩૧૨: (૧૯૭૩) ૨ એસ.સી.સી. ૫૧૫; પી. ડી'સોઝા વિરુદ્ધ શોન્ડ્રીલો નાયડુ ૨૦૦૪ (૩) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૧૮૬: (૨૦૦૪) ૬ એસ.સી.સી. ૬૪૯ – સંદર્ભ લેવામાં આવેલ.

કેસ લો રેફરન્સ

૧૯૯૯ (૨) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૬૨૧	સંદર્ભ લેવામાં આવેલ	પેરા ૬
(૧૯૬૪) ૧ એસ.સી.આર. ૫૧૫	સંદર્ભ લેવામાં આવેલ	પેરા ૬

૧૯૭૦ (૧) એસ.સી.આર. ૯૨૮	સંદર્ભ લેવામાં આવેલ	પેરા ૬
૧૯૭૪ (૧) એસ.સી.આર. ૩૧૨	સંદર્ભ લેવામાં આવેલ	પેરા ૬
૨૦૦૪ (૩) સપ્લી. એસ.સી.આર. ૧૮૬	સંદર્ભ લેવામાં આવેલ	પેરા ૬
૨૦૦૩ (૩) એસ.સી.આર. ૬૯૧	પર આધાર રાખવામાં આવેલ	પેરા ૧૮

સિવિલ અપીલેટ જ્યુરિસ્ટિક્શન: સિવિલ અપીલ નંબરો ૧૪૪૦-૧૪૪૧/૨૦૧૫.

દિલ્હી હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચના આર.એફ.એ. (ઓએસ) નં. ૩૫/૨૦૧૦ માં તારીખ ૧૦/૦૨/૨૦૧૨ અને રિવ્યુ પિટિશન નં. ૩૬૯/૨૦૧૨ માં તારીખ ૦૧/૦૬/૨૦૧૨ ના ચુકાદા અને હુકમ પરથી.

અપીલકર્તા તરફે સી. એસ. પરાશર, સૌરભ, રાજીવ મિશ્રા, અરવિંદ કુમાર ગર્ગ, કુંદન કુમાર મિશ્રા.

સામાવાળા તરફે ધ્રુવ તામ્તા, બિનુ તામ્તા.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ આદર્શ કુમાર ગોયલ દ્વારા આપવામાં આવેલ.

૧. લીવ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

૨. આ અપીલો નવી દિલ્હી ખાતેની દિલ્હી હાઇકોર્ટ દ્વારા આર.એફ.એ. (ઓએસ) નં. ૩૫/૨૦૧૦ માં પસાર કરાયેલ તારીખ ૧૦ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૨ ના અને આર.એફ.એ. (ઓએસ) નં. ૩૫/૨૦૧૦ માં આર.પી. નં. ૩૬૯/૨૦૧૨ માં તારીખ ૧ જૂન, ૨૦૧૨ ના અંતિમ ચુકાદા અને હુકમ સામે દાખલ કરેલ છે.

૩. અમારી વિચારણા માટે ઉઠાવવામાં આવેલ પ્રશ્ન એ છે કે વાસ્તવિક નુકસાનના પુરાવાની ગેરહાજરીમાં કરારના ભંગ માટે નિર્ધારિત લિક્વિડેટેડ ડેમેજીસ ક્યારે અને કઈ હદ સુધી દંડના સ્વરૂપમાં હોવાનું ગણી શકાય અને ચોક્કસ પુરાવાની ગેરહાજરીમાં પણ તે જોગવાઈને થયેલા નુકસાન માટે વળતરના માપદંડ તરીકે કઈ હદ સુધી લઈ શકાય. વિશેષ પ્રશ્ન એ છે કે કરારના ભંગ માટે નુકસાની તરીકે નિર્ધારિત રકમ દંડ હતી તે સાબિત કરવાનો બોજ ભંગ કરનાર વ્યક્તિ પર છે કે કેમ.

૪. સામાવાળા દિલ્હી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટીએ તારીખ ૦૪/૧૦/૧૯૯૫ ના કરાર દ્વારા દિલ્હીમાં કોંડલી ઘરોલી ખાતે સીજીએચએસ વિસ્તારમાં ગટર પમ્પિંગ સ્ટેશન બનાવવા માટે અપીલકર્તાને કોન્ટ્રાક્ટ આપ્યો હતો. સદર કરારની કલમ ૨ માં નીચે મુજબની જોગવાઈ હતી:

"કોન્ટ્રાક્ટરે સદર સમયપત્રકનું પાલન કરવાનું રહેશે. જો

કોન્ટ્રાક્ટર આ શરતનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો

તે વળતર તરીકે એક ટકા જેટલી રકમ અથવા

સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનિયર દિલ્લી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી
(જેમનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે) કામના બાકી રહેલા દરેક
દિવસ માટે સમગ્ર કામની સદર અંદાજિત કિંમત પર નક્કી
કરે તેવી ઓછી રકમ ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે; પરંતુ
હંમેશા એ શરતે કે આ કલમની જોગવાઈઓ હેઠળ
ચૂકવવામાં આવનાર વળતરની કુલ રકમ ટેન્ડરમાં
દર્શાવ્યા મુજબ કામની અંદાજિત કિંમતના દસ ટકાથી
વધુ હોવી જોઈએ નહીં."

કારણ કે કામ ધીમી ગતિએ ચાલ્યું હતું અને અપીલકર્તા-પ્રતિવાદી તેને
પૂર્ણ કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હતા, તેથી ૧૭/૦૮/૧૯૯૯ ના રોજ કરાર સમાપ્ત
કરવામાં આવ્યો હતો. સદર કરારની કલમ ૨ હેઠળ, સામાવાળાના
સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનિયરે તારીખ ૨૧/૦૭/૧૯૯૯ ના દંડના હુકમ દ્વારા
પ્રોજેક્ટના અમલીકરણમાં વિલંબ માટે રૂ. ૨૦,૮૬,૪૪૬/- રૂપિયાનું વળતર લાધું
હતું અને અપીલકર્તાને તે જમા કરાવવા જણાવ્યું હતું. સદર હુકમ આ મુજબ
વંચાય છે:

"તમારા દ્વારા કામ અત્યંત ધીમી ગતિએ ચલાવવામાં
આવી રહ્યું હતું. તમારે ૦૭/૦૧/૧૯૯૭ સુધીમાં કામ
પૂર્ણ કરવાનું હતું. કામ પૂર્ણ કરવાની નિર્ધારિત તારીખના
૨ વર્ષ છ મહિના વીતી ગયા પછી પણ તમે કામ પૂર્ણ

કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છો. માનનીય સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા
કામ ઝડપથી પતાવવા અને જૂન-૯૯ સુધીમાં કામ પૂર્ણ
કરવાના સ્પષ્ટ નિર્દેશ હોવા છતાં, તમે કોર્ટના નિર્દેશનું
પાલન કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છો અને તેના બદલે
૦૬/૦૪/૧૯૯૯ થી કામ છોડી દીધું છે અને તમે આજ
દિન સુધી કામ પૂર્ણ કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છો.

કરારની કલમ-૨ હેઠળ મને આપવામાં આવેલી સત્તાનો
ઉપયોગ કરીને, હું, આર.સી. કિંગર, એસઈ/સીસી-
૧૦/ડીડીએ નક્કી કરું છું અને ઠેરવું છું કે તમે કરારની
કલમ-૨ માં નિર્ધારિત વળતર તરીકે રૂ. ૨૦,૮૬,૪૪૬/-
રૂપિયા (અંકે રૂપિયા વીસ લાખ છ્યાસી હજાર ચારસો
છેતાલીસ પૂરા) ચૂકવવા માટે જવાબદાર છો."

૫. અપીલકર્તા ઉપરોક્ત હુકમનો જવાબ આપવામાં નિષ્ફળ જતા,
સામાવાળાએ સદર રકમ વ્યાજ સાથે વસૂલવા માટે દિલ્લી હાઈકોર્ટ સમક્ષ ૨૦૦૨
ના દાવા નં. ૧૩૧૧ દાખલ કર્યો હતો. અપીલકર્તા-
પ્રતિવાદી નોટીસ મળ્યા હોવા છતાં દાવો લડવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા પરંતુ
દાવાની જાળવણી સામે વાંધો ઉઠાવતી એક અરજી કરી હતી કે તારીખ
૧૯/૧૨/૨૦૦૧ ના હુકમ દ્વારા દિલ્લી હાઈકોર્ટના ભૂતપૂર્વ ન્યાયમૂર્તિને
કરારમાંથી ઉદભવતા વિવાદો નક્કી કરવા માટે આર્બિટ્રેટર તરીકે નિયુક્ત

કરવામાં આવ્યા હતા. જોકે, સદર અરજી એવા કારણોસર રદ કરવામાં આવી હતી કે દાવાની મેટર આર્બિટ્રેશનના કાર્યક્ષેત્રમાં નથી. કોર્ટે ગુણદોષના આધારે દાવાનો નિર્ણય કરવા આગળ વધી હતી.

૬. વિદ્વાન સિંગલ જજે આ દાવો એવું માનીને રદ કર્યો હતો કે વાદીએ કરારના પાલન માટે નક્કી કરેલા સમયને સારભૂત (એસેન્સ) તરીકે ગણ્યો ન હતો અને સદર કરારની કલમ ૨ માં નિર્ધારિત વળતર દંડના સ્વરૂપમાં હતું. વળતર લાદવાનો આધાર સૂચવવામાં આવ્યો ન હતો જેથી એ નક્કી કરી શકાય કે માંગવામાં આવેલ વળતર વ્યાજબી હતું કે નહીં. સદર દૃષ્ટિકોણના સમર્થનમાં કે કરારમાં નિર્ધારિત સમયને સારભૂત માનવામાં આવ્યો ન હતો, આ કોર્ટના મેસર્સ અરોસન એન્ટરપ્રાઇઝિસ લિ. વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્યના ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે વળતરનો દાવો સંપૂર્ણ સ્વવિવેકબુદ્ધિ પર આધારિત હતો અને નુકસાનના આધારે ન હતો, તેથી તે દંડના સ્વરૂપમાં હતો અને આમ, ફતેહ ચંદ વિરુદ્ધ બાલ કિશન દાસ, મૌલા બક્સ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, એમ.એલ. દેવેન્દ્ર સિંઘ વિરુદ્ધ સૈયદ ખ્વાજા, પી. ડી'સોઝા વિરુદ્ધ શોન્ડિલો નાયડુ અને ઓઈલ એન્ડ નેચરલ ગેસ કોર્પોરેશન લિ. વિરુદ્ધ સો પાઈપ્સ લિ. માં નિર્ધારિત કર્યા મુજબ કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમ ૭૪ ને ધ્યાનમાં લેતા સદર કલમ લાગુ કરી શકાય નહીં. વિદ્વાન સિંગલ જજે નીચે મુજબ તારણ કાઢ્યું હતું:—

"૨૦. કોર્ટનો અભિપ્રાય છે કે વાદીએ કરારને સારભૂત તરીકે ગણ્યો નથી, અને કામગીરી માટે ઘણી વખત સમય લંબાવ્યો હોવાથી, હવે તે લાદી શકાય તેવા મહત્તમ વળતર માટે અનુમાનિત શરત પર પાછા ફરી શકે નહીં; આવી કાર્યવાહીનો અમલ દંડની કલમને અસર આપવા સમાન થશે. જ્યાં સુધી વ્યાજબી વળતર આપવાનો સવાલ છે, વાદીએ આ કેસમાં જે વળતર લાધું છે તેનો આધાર પણ દર્શાવ્યો નથી. અગાઉ જણાવ્યું તેમ, આ પાસું મહત્વનું છે, કારણ કે વાદીને ખબર હતી કે કરારનું કેટલું પાલન થયું છે, તેમજ નાણાકીય દ્રષ્ટિએ નુકસાનની ચોક્કસ મર્યાદા શું હતી, કાં તો અન્ય કોન્ટ્રાક્ટરને ચુકવણી દ્વારા અથવા કામ પૂર્ણ કરવા માટે ખર્ચવામાં આવેલી રકમ દ્વારા. સંજોગોમાં, કોર્ટનો અભિપ્રાય છે કે માંગવામાં આવેલી રાહત આપી શકાય નહીં."

૭. અપીલ પર, ડિવિઝન બેન્ચે વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા લેવામાં આવેલા દષ્ટિકોણને ઉલટાવી દીધો. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે જાહેર ઉપયોગિતા સેવાની કામગીરીના કરારમાં વિલંબ પોતે જ વાસ્તવિક નુકસાન સાબિત કર્યા વિના વળતર માટેનું કારણ બની શકે છે. તદનુસાર, ૨૦,૮૬,૪૪૬/- રૂપિયાની ચુકવણી માટે મુકદમા દરમિયાન અને ભવિષ્યના ૯% વાર્ષિક વ્યાજ

સાથે દાવાનું હુકમનામું કરવામાં આવ્યું હતું. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે:

"પ. ટ્રાયલ વખતે સામાવાળા સામે એકપક્ષીય કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી અને તેમણે અમારી સમક્ષ પણ હાજર ન થવાનું પસંદ કર્યું છે. અપીલકર્તા દ્વારા આપવામાં આવેલ પુરાવો અખંડિત રહ્યો છે.

૬. એટલું કહેવું પૂરતું હશે કે એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૨૬૨૯ ઓએનજીસી વિરુદ્ધ સોવ પાઈપ્સ લિ. તરીકે અહેવાલ કરાયેલા નિર્ણયના ફક્ત ૬૮ માં સુપ્રિમ કોર્ટના અવલોકનો હાલના કેસમાં પૂરેપૂરા લાગુ પડે છે, જે મુજબ નિર્ધારિત સમયમાં રોડ અથવા પુલનું નિર્માણ પૂર્ણ કરવા જેવા વિલંબિત કામોને રાજ્યને થયેલા વાસ્તવિક નુકસાન સાથે જોડવા મુશ્કેલ હશે અને આવા કિસ્સાઓમાં કરારમાં પરિકલ્પિત પૂર્વ-અંદાજિત નુકસાની ચૂકવણી જ પડશે.

૭. હવે, ગટર પમ્પિંગ સ્ટેશન એવી વસ્તુ નથી કે જેમાંથી રાજ્ય દ્વારા મહેસૂલ પેદા કરવામાં આવશે. તે એક જાહેર ઉપયોગિતા સેવા છે અને સ્વચ્છ પર્યાવરણ જાળવવા

અથવા સાચવવામાં તેની ભૂમિકા છે. જો ગટર પમ્પિંગ સ્ટેશન સ્થાપિત કરવામાં ન આવે, તો ગટરનું પાણી નીચાણવાળા વિસ્તારોમાં ખાબોચિયા તરીકે સ્થગિત થશે અને હવા અને જમીન બંનેમાં પર્યાવરણીય અધોગતિનું કારણ બનશે. તે સિવાય, વિલંબિત પ્રોજેક્ટમાં, રોકાયેલી મૂડી પરનું વ્યાજ દેખીતી રીતે નુકસાનીનું માપદંડ હશે.

૮. વિદ્વાન સિંગલ જજે ઉપરોક્ત બાબતોની અવગણના કરી છે અને ઠેરવ્યું છે કે નુકસાનીના પુરાવાના અભાવે, કલમ-૨ હેઠળ લાદવામાં આવેલ વળતર વસૂલ કરી શકાતું નથી. સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા જાહેર કરાયેલા કાયદાને ધ્યાનમાં લેતા વિદ્વાન સિંગલ જજ અયોગ્ય છે અને તેથી અમે અપીલ મંજૂર કરીએ છીએ અને વાદગ્રસ્ત હુકમનામું રદ કરીએ છીએ. અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ દાવો રૂ. ૨૦,૮૬,૪૪૬/- રૂપિયાની રકમ માટે દાવાની તારીખથી વસૂલાત સુધીના મુકદમા દરમિયાન અને ભવિષ્યના ૯% વાર્ષિક વ્યાજ સાથે મંજૂર કરવામાં આવે છે અને અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ દાવો તે મુજબ સમગ્ર ખર્ચ સાથે નિકાલ કરવામાં આવે છે."

૮. અપીલકર્તાએ રિવ્યુ પિટિશન દાખલ કરી જે રદ કરવામાં આવી હતી.

૯. અમે પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા છે.

૧૦. ૧૯ નવેમ્બર, ૨૦૧૨ ના રોજ અપીલકર્તાએ આ કોર્ટમાં સમગ્ર હુકમનામાની રકમ જમા કરાવવાની શરતે નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદના હુકમ દ્વારા, સફળ પક્ષના લાભ માટે સદર રકમને એક વર્ષના સમયગાળા માટે ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટમાં રાખવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. તદનુસાર, રૂ.૨૦,૮૬,૫૦૦/- જમા કરવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે જે એફડીઆર માં રાખવામાં આવી છે જે ૮ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૫ ના રોજ પાકવાની છે.

૧૧. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે ડિવિઝન બેન્ચે એવું ઠેરવવામાં ભૂલ કરી હતી કે નિર્ધારિત નુકસાનીની સમગ્ર રકમ વળતરનું વાસ્તવિક માપદંડ છે જ્યારે કોઈ નિશ્ચિત રકમને બદલે વળતરની માત્ર મહત્તમ રકમ જ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. હાલના કરારમાં નુકસાનીની માત્ર ઉપલી મર્યાદાની પરિકલ્પના કરવામાં આવી હતી જેનો દાવો કરી શકાય છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ઓર્ડરના અગાઉના ભાગમાં ટાંકવામાં આવેલ કરાર સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે વળતર અંદાજિત કિંમતના ૧૦% થી વધુ ન હોવું જોઈએ અને વળતર તરીકે વસૂલવાની રકમ સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનિયર દ્વારા નક્કી કરવાની જરૂર હતી. વાદી-સામાવાળા અન્ય કોઈ કોન્ટ્રાક્ટર પાસેથી કામ કરાવવામાં થયેલા નુકસાનની વાસ્તવિક રકમ દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે. આ સંજોગોમાં, વધુમાં વધુ તેનો એક ભાગ વળતર તરીકે લઈ શકાય અને બાકીનો દંડ ગણી શકાય. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે હાઈકોર્ટ દ્વારા જે સોવ પાઈપ્સ લિ.

(સુપ્રા) ના આ કોર્ટના ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે હાલના કેસની હકીકતલક્ષી પરિસ્થિતિમાં અલગ છે. નિર્ધારિત વળતર વ્યાજબી હતું તે નક્કી કર્યા વિના, નિર્ધારિત મહત્તમ રકમને વળતર તરીકે ગણી શકાય નહીં.

૧૨. બીજી તરફ સામાવાળા-વાદીના વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે ભલે સુપરિન્ટેન્ડિંગ એન્જિનિયર દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમમાં કોઈ ચોક્કસ આધાર દર્શાવવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ પ્રોજેક્ટના અમલીકરણમાં વિલંબના કારણે મહત્તમ વળતર તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલા પ્રોજેક્ટ ખર્ચના ૧૦% નો દાવો કરતા અને વળતરની વ્યાજબી રકમ નક્કી કરતા પહેલા અપીલકર્તા પ્રતિવાદીને વિધિવત નોટિસ આપવામાં આવી હતી. અપીલકર્તા જવાબ આપવામાં નિષ્ફળ જતા, સમગ્ર રકમને નુકસાન માટેના નુકસાનીના અંદાજ તરીકે યોગ્ય રીતે ગણવામાં આવી છે. વાદીને કોઈ નુકસાન થયું નથી અથવા ઓછું નુકસાન થયું છે તે સાબિત કરવાનો બોજ પ્રતિવાદી પર હતો.

૧૩. અમે પરસ્પર રજૂઆતો પર યોગ્ય વિચારણા કરી છે.

૧૪. એ બાબતે કોઈ વિવાદ નથી કે અપીલકર્તા નિર્ધારિત અથવા લંબાવવામાં આવેલા સમયમાં ગટર પમ્પિંગ સ્ટેશનના નિર્માણનું કામ પૂર્ણ કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. સદર પમ્પિંગ સ્ટેશન ચોક્કસપણે સ્વચ્છ પર્યાવરણ જાળવવા અને સાચવવા માટે જાહેર ઉપયોગિતાનું હતું, જેની ગેરહાજરી નીચાણવાળા વિસ્તારોમાં પાણી ભરાઈ રહેવાને કારણે પર્યાવરણીય અધોગતિમાં

પરિણામી શકે છે. વિલંબના કારણે રોકાયેલી મૂડી પરના વ્યાજનું નુકસાન પણ થયું હતું જે હાઈકોર્ટના વાદગ્રસ્ત ચુકાદાના ફરરા ૭ માં યોગ્ય રીતે અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે. આ સંજોગોમાં, પુરાવા વિના પણ નુકસાન માની શકાય છે અને ભંગ કરનાર અપીલકર્તા પર એ સાબિત કરવાનો બોજ હતો કે વિલંબથી કોઈ નુકસાન થયું નથી અથવા કરારના ભંગ માટે નુકસાની તરીકે નિર્ધારિત રકમ દંડના સ્વરૂપમાં હતી. જો ટેકનિકલી સમય સારભૂત ન હોય તો પણ એવું માની શકાય નહીં કે વિલંબનું કોઈ પરિણામ નહોતું.

૧૫. આમ, સામાવાળા-વાદીને થયેલા નુકસાનનો કોઈ ચોક્કસ પુરાવો ન હોવા છતાં, ડિવિઝન બેન્ચના હુકમમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો કે પ્રોજેક્ટ જાહેર ઉપયોગિતાનો પ્રોજેક્ટ હોવાથી, વિલંબ પોતે જ પર્યાવરણીય અધોગતિ અને મૂડી પરના વ્યાજના નુકસાનના સ્વરૂપમાં પરિણમ્યો હોવાનું માની શકાય છે તે કોઈ આધાર વગરના નથી.

૧૬. એકવાર એવું ઠેરવવામાં આવે કે ચોક્કસ પુરાવાની ગેરહાજરીમાં પણ, કરારના ભંગને કારણે સામાવાળાને નુકસાન થયું હોવાનું માની શકાય છે, અને તે થયેલા નુકસાનની હદ સુધી વળતર મેળવવા માટે હકદાર છે, તો તે અપીલકર્તાએ સાબિત કરવાનું રહે છે કે નિર્ધારિત નુકસાની દંડ તરીકે છે. આપેલ કેસમાં, જ્યારે નિશ્ચિત રકમને બદલે સૌથી ઊંચી મર્યાદા નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે, ત્યારે નુકસાનના પુરાવાના અભાવે, તેનો ભાગ વ્યાજબી વળતર તરીકે અને બાકીનો દંડ તરીકે ગણી શકાય. ભંગની ફરિયાદ કરનાર પક્ષને જો સમગ્ર રકમ

નહીં તો સદર રકમમાંથી ચોક્કસપણે વ્યાજબી વળતર આપી શકાય છે. જો નિર્ધારિત કરાયેલ સમગ્ર રકમ નુકસાનનો વાસ્તવિક પૂર્વ-અંદાજ હોય, તો વાસ્તવિક નુકસાન સાબિત કરવાની જરૂર નથી. કોઈ નુકસાન થવાની સંભાવના નહોતી તે સાબિત કરવાનો બોજ ભંગ કરનાર પક્ષ પર છે, જે પહેલેથી જ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે.

૧૭. આ કોર્ટ દ્વારા સોવ પાઈપ્સ (સુપ્રા) માં નીચે મુજબના સ્પષ્ટ નિવેદનને ધ્યાનમાં લેતા આ મુદ્દા પરના તમામ ચુકાદાઓનો સંદર્ભ લેવો જરૂરી નથી:—

"૬૪. આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા ઉપરોક્ત કારણો પરથી તે સ્પષ્ટ થાય છે કે તે ઈન્ડિયન કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમો ૭૩ અને ૭૪ અને ફોર્મ ચંદના કેસમાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ રહી છે જેમાં ખાસ ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે કરારના ભંગના કિસ્સામાં વળતર આપવાની કોર્ટની સત્તા નિર્ધારિત મહત્તમ મર્યાદા સિવાય બિનશરતી છે; અને વળતર વ્યાજબી હોવું જોઈએ. કલમ ૭૩ હેઠળ, જ્યારે કરાર તોડવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે જે પક્ષને આવા ભંગથી નુકસાન થાય છે તે તેને થયેલા કોઈપણ નુકસાન માટે વળતર મેળવવા માટે હકદાર છે જે પક્ષકારો જ્યારે કરાર

કચો ત્યારે જાણતા હતા કે તેના ભંગથી પરિણમી શકે છે.
આ કલમને કલમ ૭૪ સાથે વાંચવાની છે, જે કરારમાં
નિર્ધારિત દંડ સાથે સંબંધિત છે, અન્ય બાબતોની સાથે
(હાલના કેસ માટે સુસંગત) જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે કરાર
તોડવામાં આવ્યો હોય, જો કરારમાં આવા ભંગના
કિસ્સામાં ચૂકવવાની રકમ તરીકે કોઈ રકમ દર્શાવવામાં
આવી હોય, તો ભંગની ફરિયાદ કરનાર પક્ષ, વાસ્તવિક
ગુકસાન સાબિત થયું હોય કે નહીં, ભંગ કરનાર પક્ષ
પાસેથી તે રકમથી વધુ ન હોય તેવું વ્યાજબી વળતર
મેળવવા માટે હકદાર છે. કલમ ૭૪ એ વાત પર ભાર મૂકે
છે કે કરાર ભંગના કિસ્સામાં, ભંગની ફરિયાદ કરનાર પક્ષ
વ્યાજબી વળતર મેળવવા માટે હકદાર છે, ભલે તેવા ભંગ
દ્વારા વાસ્તવિક ગુકસાન સાબિત થયું હોય કે નહીં. તેથી,
ભાર વ્યાજબી વળતર પર છે. જો કરારમાં નિર્દિષ્ટ વળતર
દંડના સ્વરૂપમાં હોય, તો વિચારણા અલગ હશે અને પક્ષ
માત્ર થયેલા ગુકસાન માટે વ્યાજબી વળતર માટે હકદાર
છે. પરંતુ જો આવા ભંગ માટે કરારમાં નિર્દિષ્ટ વળતર એ
ગુકસાનનો વાસ્તવિક પૂર્વ-અંદાજ હોય જે પક્ષકારો જ્યારે
કરાર કર્યો ત્યારે જાણતા હતા કે તેના ભંગથી પરિણમી

શકે છે, તો આવા નુકસાનને સાબિત કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન નથી અથવા તે પક્ષે તેને થયેલા વાસ્તવિક નુકસાનને સાબિત કરવા માટે પુરાવા રજૂ કરવાની જરૂર નથી. આવા ભંગથી કોઈ નુકસાન થવાની સંભાવના નથી તે સાબિત કરવા માટે પુરાવા રજૂ કરવાનો બોજ બીજા પક્ષ પર છે. ઉદાહરણ તરીકે લો: જો પક્ષકારો કપાસની ગાંસડી ખરીદવા માટે સંમત થયા હોય અને તે માત્ર વેપાર તરીકે રાખવાની હતી. આવી ગાંસડીઓ નિયત તારીખે વિતરિત કરવામાં આવતી નથી અને ત્યારબાદ ગાંસડીઓ નિર્ધારિત સમય પછી વિતરિત કરવામાં આવે છે, તેથી કારણો ભંગ થાય છે. જે પ્રશ્ન વિચારણા માટે ઉભો થશે તે એ છે કે શું આવા ભંગથી પક્ષને કોઈ નુકસાન થયું છે. જો તે સમય દરમિયાન કપાસની ગાંસડીના ભાવમાં વધઘટ થઈ હોય, તો નુકસાન અથવા નફો સરળતાથી સાબિત થઈ શકે છે. પરંતુ જો કપાસની ગાંસડી દોરો બનાવવા માટે ખરીદવાની હોય, તો વિચારણા અલગ હશે....."

"૬૭. ઉદાહરણ તરીકે રોડ અથવા પુલનું નિર્માણ લો. જો નિર્ધારિત સમયમાં રોડ અથવા પુલનું નિર્માણ પૂર્ણ

કરવામાં વિલંબ થાય, તો સમાજ/રાજ્યને કેટલું નુકસાન થયું છે તે સાબિત કરવું મુશ્કેલ હશે. તેવી જ રીતે, હાલના કેસમાં, રિગ્સની ગોઠવણીમાં વિલંબ થયો હતો અને તે આધારે પ્લેટફોર્મ બી-૧૨૧ થી ગેસનું વાસ્તવિક ઉત્પાદન બદલવું પડ્યું હતું. તે નિઃશંકપણે સાચું છે કે સાક્ષીએ જણાવ્યું છે કે કેસિંગ પાઈપોની અછત સહિતની કેટલીક મર્યાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને પુનઃતહેના યોજના બનાવવામાં આવી હતી. તેથી, આર્બિટ્રલ ટ્રિબ્યુનલે સાક્ષી દ્વારા સ્વેચ્છાએ આપવામાં આવેલા ઉપરોક્ત નિવેદનને ધ્યાનમાં લીધું હતું કે કેસિંગ પાઈપોની અછત એ ઘણા કારણો પૈકીનું એક હતું અને એકમાત્ર કારણ નહોતું જેના કારણે પ્લેટફોર્મ બી-૧૨૧ માં ટ્રીડેન્ટ // રિગ્સની ગોઠવણીમાં ફેરફાર થયો હતો. અમારા મતે, આવા કારણો, કારણના ભંગને કારણે પક્ષકારોને થતા ચોક્કસ નુકસાન અથવા નુકસાની સાબિત કરવી મુશ્કેલ હશે. આવી પરિસ્થિતિમાં, જો પક્ષકારોએ સ્પષ્ટ સમજણ પછી આવા નુકસાનનો પૂર્વ-અંદાજ કાઢ્યો હોય, તો એવા નિષ્કર્ષ પર આવવું સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી હશે કે કારણો ભંગ કરનાર પક્ષ વળતર ચૂકવવા માટે જવાબદાર નથી. તે

ઇન્ડિયન કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની કલમો ૭૩ અને ૭૪ ની વિશિષ્ટ જોગવાઈઓની વિરુદ્ધ હશે. રેકૉર્ડ પર એવું કંઈ નહોતું કે પક્ષકારો દ્વારા પરિકલ્પિત વળતર કોઈપણ રીતે ગેરવાજબી હતું. તે ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે તે પક્ષકારો દ્વારા વિધિવત રીતે સંમત થયેલ ગુકસાનીનો સર્વસંમત વાસ્તવિક પૂર્વ-અંદાજ હતો. એવો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે લિક્વિડેટેડ ડેમેજીસ દંડના સ્વરૂપમાં નથી. કરારમાં એવી પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે ખરીદનાર દ્વારા કોન્ટ્રાક્ટર દ્વારા સબમિટ કરવામાં આવેલા માલના ખર્ચ માટેના બિલમાંથી આવી ગુકસાની વસૂલવાની રહેશે. દાવેદાર દ્વારા એ સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી કે નિર્ધારિત શરત દંડ તરીકે હતી અથવા પરિકલ્પિત વળતર કોઈપણ રીતે ગેરવાજબી હતું. ટ્રિબ્યુનલ પાસે માલના પુરવઠામાં વિલંબને કારણે પૂર્વ-અંદાજિત ગુકસાની નિર્ધારિત કરતી કરારની સ્પષ્ટ અને અસ્પષ્ટ શરતો પર વિશ્વાસ ન કરવાનું કોઈ કારણ નહોતું. વધુમાં, માલની ડિલિવરી માટેનો સમય લંબાવતી વખતે, સામાવાળાને

જાણ કરવામાં આવી હતી કે તેણે નિર્ધારિત નુકસાની
ચૂકવવી પડશે."

૧૮. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને હાલના કેસમાં લાગુ કરતા, ચોક્કસપણે એવું માની શકાય કે કામના અમલીકરણમાં વિલંબને કારણે નુકસાન થયું છે જેના માટે સામાવાળા વ્યાજબી વળતર મેળવવા માટે હકદાર હતા. નુકસાનની ચોક્કસ રકમનો પુરાવો શક્ય ન હોઈ શકે પરંતુ ભંગ કરનાર પક્ષ દ્વારા એવો કોઈ પુરાવો ન હોવાથી કે ભંગની ફરિયાદ કરનાર પક્ષને કોઈ નુકસાન થયું નથી, કોર્ટે આપેલ સંજોગોમાં મંજૂર કરવા પાત્ર વળતરના પ્રમાણ અંગે અંદાજ પર આગળ વધવું પડે છે. કારણ કે સામાવાળા પણ જે કામ કરાવવા માટે ચૂકવવામાં આવેલી ઉચ્ચ રકમની મર્યાદા દર્શાવવા માટે પુરાવા રજૂ કરી શક્યા હોત અથવા અન્ય કોઈ ચોક્કસ સામગ્રી રજૂ કરી શક્યા હોત પરંતુ તેમણે તેમ કર્યું નથી, તેથી અમારો અભિપ્રાય છે કે વ્યાજબી વળતર તરીકે માંગવામાં આવેલી રકમની અડધી રકમ આપવી યોગ્ય રહેશે.

૧૯. તદનુસાર, આ અપીલ અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવે છે અને હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલ હુકમનામું એ હદ સુધી સુધારવામાં આવે છે કે વાદી-સામાવાળા હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા વ્યાજના દર સાથે માંગવામાં આવેલી રકમની અડધી રકમ મેળવવા માટે હકદાર છે. આ કોર્ટમાં જમા કરાવેલી રકમમાંથી, સામાવાળા સદર હુકમનામાની રકમ ઉપાડવા માટે હકદાર રહેશે અને અપીલકર્તા બાકીની રકમ પાછી લેવા માટે હકદાર રહેશે.

૨૦. અપીલોનો તદનુસાર નિકાલ કરવામાં આવે છે.

અપીલોનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો.

This judgment has been translated using AI Tool –SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.